

HANZE
STAD
HARDERWIJK

HANZE

alles is handel

Echt alles over **HARING** en **BIER**

SPANNEND: Sweder van Voorst

Harderwijker **HUTSEPOT**, boerenkool en bokking

gratis
Hanzewandeling
OM TE BEWAREN

Lekker belangrijk

Wist je dat Harderwijk ooit een van de rijkste steden in Nederland was? En dat Harderwijk een van de belangrijkste handelssteden aan de Zuiderzee was? Harderwijk handelde, vooral in vis, met andere Hanzesteden in binnen- en buitenland zoals Bergen, Keulen, Danzig en Tallinn.

Je beseft het misschien niet, maar alles in Harderwijk is Hanze. De Vischmarkt met de Vischpoort, de koopmanshuizen, de stadsmuur en natuurlijk het water. Hoewel de Hanze verleden tijd lijkt, leeft het nog in Harderwijk.

Maar Hanze, dat is toch hartstikke saai? Juist niet! Vergelijk het maar met de VOC: door avontuurlijke handelstochten over land en zee werden

steden als Harderwijk steeds rijker en belangrijker. Het handelsverbond was nodig voor het bevorderen van de handel en voor de veiligheid van de handelaren. In de 14^e eeuw was zo'n verbond revolutionair, terwijl het in deze tijd niet meer weg te denken is. Het Hanzeverbond is het eerste internationale verbond en dus de vooranger van onze hedendaagse verbonden.

De oude Hanzesteden willen het Hanzeverbond weer sterk maken. Dit doen ze door het organiseren van de Internationale Hanzedagen. Vorig jaar werden ze in Bergen in Noorwegen gehouden, dit jaar in Kampen. Daar is van alles te beleven: straatoptredens, stands waarin de Hanzesteden zich presenteren, eetkraampjes en veel meer. Harderwijk is natuurlijk ook van de partij en dan gaan we onze stad neerzetten als culinaire Hanzestad.

Het doel van ons, de Hanze jeugdambassadeurs, is om de Hanze weer bekend te maken onder de jeugd en ook onder de Harderwijkers. Harderwijk is een bijzondere stad met een unieke historie, een stad om trots op te zijn en we willen dat Harderwijkers dat ook zijn. We willen dit bereiken door ons in te zetten tijdens de Internationale Hanzedagen. Wij staan bij de stand, zullen mensen aanspreken en uitleg geven over de Hanze en Harderwijk. Ook nemen we deel aan het jeugdprogramma, dat de jeugd van de Hanzesteden samen wil brengen om de nieuwe generatie ook te betrekken bij de Hanze.

Dit blad geeft je een kijkje in het verleden en het heden van de Hanze. Voor jong en oud is er genoeg te lezen over de bijzondere geschiedenis van jouw stad.

Veel leesplezier namens de Hanze jeugdambassadeurs 2017, Suzanne van Huizen, Kari Luijt en Justin den Harder
(Christelijk College Nassau-Veluwe)

Alles is Hanze in Harderwijk

4

Het best bewaarde geheim

- 7 De Schout van Herderewich
- 9 Waarover spraken zij toen?

10

Haring, Hanze en Harderwijk

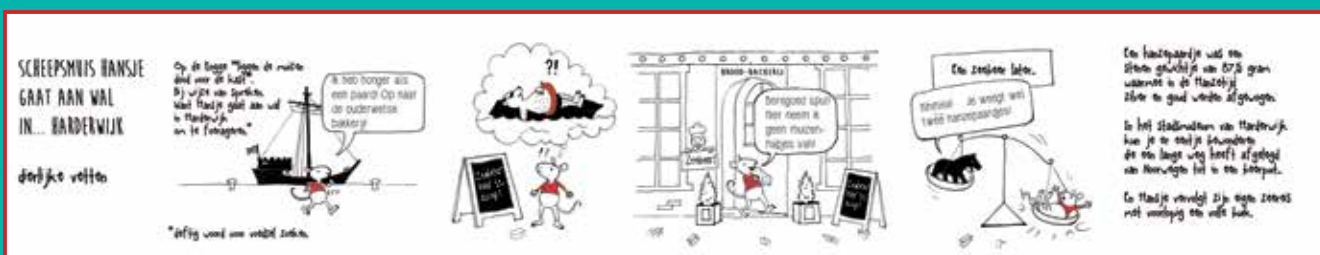
- 13 Ontdek de Hanzesteden op de fiets
- 14 Stadsmuseum Harderwijk
- 15 De keuken van de Hanze

16

Het Hanzebaken van Marte Röling

- 18 Je beseft 't niet maar alles is Hanze
- 21 Hanzewandeling
- 22 Harderwijk in het Hanzeverbond

Harderwijk bierstad

HET BEST BEWAARDE GEHEIM

AMBACHTELIJK BIER VAN
'HET BROUWHUYS'
UIT HARDERWIJK

Werd er in de Middeleeuwen in Harderwijk bier gebrouwen? Wat herinnert daar nog aan? Waarom brouwen we nu geen bier meer? Of toch wel?

Bier in plaats van water

In de vroege Middeleeuwen is het brouwen van bier een huiselijke bezigheid. Vrouwen bakten brood, verzorgden kleding en brouwden het bier. Bier was in die tijd een normale drank. Het drinkwater kwam uit waterputten, beken en rivieren en was niet zo geschikt om te drinken. Daarom dronk met in onze regio bier. In de meer zuidelijk gelegen landen dronk men wijn.

Bier in de oudheid

We weten dat Egyptenaren gerst in aarden potten deden en deze potten onder de grond stopten. De gerst ontkiemde er. Deze ontkiemde gerst werd gemalen en tot broodpap gekneed. De broodpap werd gezeefd en het vocht werd tot gisting gebracht.

In later tijden voegde men allerlei kruiden (gruit) toe aan het gegiste vocht, waardoor het bier meer smaak kreeg. Nog weer later (14^e, 15^e eeuw)

In het buitengebied van Hierden vind je soms nog verwilderde hop.

ging men hop toevoegen. Hop zorgt voor houdbaarheid en geeft bier een wat bittere smaak.

Brouwen in de Brouwersteeg

Net als het weven van laken werd ook het brouwen van bier meer en meer een specialiteit, een ambacht. Over de bierbrouwerij in Harderwijk is nog weinig bekend. Door de stadsbrand in 1503 zijn veel documenten verloren gegaan. We weten dat er in de tegenwoordige Kerkstraat een brouwerij stond. Vermoedelijk was er een brou-

wer actief in de buurt van de Smeepoort of op de Smeepoortenbrink. De Brouwersteeg verwijst naar een mogelijke brouwer in die buurt. Kloosters brouwden vaak hun eigen bieren, ook om te verhandelen. Zo ook in Harderwijk waar bijvoorbeeld de Minderbroeders hun eigen brouwinstallatie hadden.

Belasting betalen op bier

Bier is in de Hanzetijd een gewild handelsproduct. Met de koggeschepen werd veel Harderwijks bier verhandeld. Natuurlijk werd er ook veel bier uit andere steden ingekocht. Bier uit Bremen en Hamburg bijvoorbeeld was populair. Bieren van buiten de stad werden door de stedelijke overheid streng gecontroleerd op versheid, maar ook stevig belast. Uit die belastingregistratie weten we dat er in het jaar 1497 1400 vaten bier zijn afgezet in en rond Harderwijk. Vaten van vermoedelijk 150 liter, dus 210.000 liter bier. De belasting werd afgerekend in het Wijnhuis. Dit is een van de drie panden die nu samen het Oude Stadhuis vormen op de Markt. De andere twee panden waren het Rechthuis en het Raadhuis.

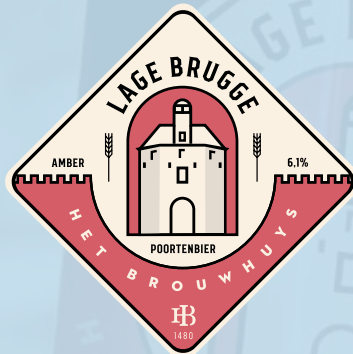
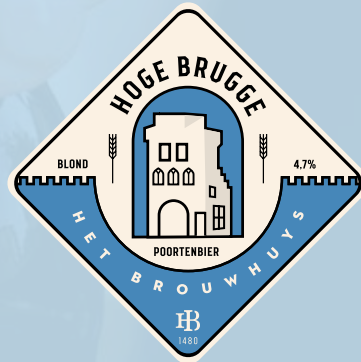
We drinken bier, waarom brouwen we het niet? Of toch wel?

Binnen de poorten van Harderwijk kwamen vissers, boeren, burgers, handelaren en vaklieden samen in herbergen om heerlijk bier te drinken. In Harderwijk zet 'Het Brouwhuys' nu deze traditie voort met de introductie van een serie prachtige ambachtelijk gebrouwen Poortenbieren. Voortbordurend op het verleden, de ingrediënten en de poorten van toen. Met het vizier op de toekomst wordt een nieuwe Harderwijkse biergeschiedenis geschreven.

Hoge Brugge (alc. 4,7% - EBU27)

Hoge Brugge is een licht en blond bier, fris van smaak en wordt op ambachtelijke wijze gebrouwen met toevoeging van jeneverbes. De smaak van Hoge Brugge brengt je terug naar het avondgloren waarin boeren en knechten hun graanoogst naar de stad rijden. Brouwers, bakkers en handelaren verwelkomen hen. In de herberg toosten ze op de rijke oogst en hun hechte vriendschap. *Ingrediënten: water, gerste- en tarwemout, hop, jeneverbes en gist.*

Lage Brugge (alc. 6,1% - EBU25)

Lage Brugge is een stoer en donker bier, vol van smaak en wordt op ambachtelijke wijze gebrouwen. Wie Lage Brugge proeft, ziet stoere vissers terugkomen van de Zuiderzee. Het harde werk en de zilte smaak van de zee hebben hen dorstig gemaakt. Moe en voldaan heffen ze broederlijk het glas op de goeie vangst. *Ingrediënten: water, gerste- en tarwemout, hop en gist.*

AMBACHTELIJK BIER VAN
'HET BROUWHUYS'
UIT HARDERWIJK

Meer informatie over 'Het Brouwhuys' op
www.hetbrouwhuys.nl

Lage Brugge en Hoge Brugge bier zijn de eerste brouwsels van 'Het Brouwhuys' Harderwijk. Vanaf half juni 2017 is het frisse BLOND bier (Hoge Brugge) exclusief verkrijgbaar op vele locaties in Harderwijk. Het AMBER bier (Lage Brugge) komt medio juli. Consumenten kunnen vanaf half juni het bier, de glazen en de bierviltjes ook bestellen via de webshop en/of afhalen bij Egbert van der Vegt in de Smeepoortstraat 19 in Harderwijk. Wilt u ook verkooppunt worden van deze prachtige serie Poortenbieren, neem dan via de website contact met ons op.

Sweder van Voorst

de Schout van Herderewich vertelt...

“Hallo, ik zal mijzelf even voorstellen: ik heet Sweder van Voorst en ben de schout (een soort commissaris van politie) van Herderewich. Ik ben getrouwd met Lijsbeth van Homoet (zeg maar Lijs). Wij hebben twee kinderen: Roderick en Kunegonde. Wij wonen in één van de stenen huizen in Herderewich: het Blokhuis, een soort klein kasteel. Veel huizen zijn van hout gemaakt, maar dan kan het gebeuren dat bij een brand je huis volledig wordt verwoest. Wij wonen veiliger. Door de stadsbrand in 1503 zijn er heel veel huizen verbrand.

Ik zal je mijn levensverhaal vertellen. Je bent beland in ongeveer 1550. Keizer Karel V van Habsburg en later zijn zoon Filips II zijn op dat moment de belangrijkste heersers in Europa. Zij konden natuurlijk niet overal tegelijk zijn en dus hadden zij helpers, zoals wij, de schouten. De graven en hertogen woonden meestal in een kasteel, ver van hier. Zij moesten zorgen voor rust en orde in deze landen. Zij moesten ook zorgen voor geld en goederen, waarmee de keizer een mooi leven kon leiden. De keizer had ook geld nodig om oorlogen te kunnen voeren. In het Nederlandse gewest Gelre regeerde hertog Karel van Egmond. Deze hertog Karel heeft aan mij gevraagd om schout te zijn in Herderewich. Ik kom niet uit Herderewich, ik ben geboren in kasteel Voorst bij Zutphen. Als schout moet ik ervoor zorgen dat de regels en wetten van de hertog in de stad worden gehandhaafd en uitgevoerd. De hertog vraagt ook tol voor de bescherming van de stad en dat moet ik dus ook regelen. Vandaar dat bij onze stadspoorten de handelaren tol moeten betalen, als ze hun spullen in de stad willen verkopen. Ook de mensen van buiten de stad, die op de week- en jaarmarkt hun goederen willen verkopen en buitenlui moeten hiervoor tol betalen. Omdat bijna elk gewest en ook een aantal steden eigen munten hebben, is er altijd een geldwisselaar in de stad, waar je de munten kan laten wegen.

De poorters van Harderwijk knikken altijd wel netjes voor mij en mijn vrouw Lijsbeth als we door de stad lopen, maar ik weet dat ze ons niet aardig vinden. Dat komt omdat wij uit een andere plaats komen en ook omdat wij van hun geld een mooi leven leiden. Soms moet ik als schout ook een dief veroordelen. Als die dief uit de stad komt, vinden de mensen vaak dat ik een té zware straf geef. Kortom het leven van ons en onze kinderen is soms niet leuk als we door de stad lopen. Onze kinderen gaan niet naar de kloosterschool, maar krijgen taal, rekenen en schrijven van een ‘eigen’ meester, die in ons huis les geeft.

Zo af en toe komt de hertog en zijn gevolg op bezoek in de stad. Hij doet dat om zijn deel van het belastinggeld op te halen. Ik zorg er dan voor dat het huisvuil in de straten wordt opgeruimd en de stad er netjes uitziet. Ook bied ik de hertog een heerlijke uitgebreide maaltijd aan, in de belangrijkste herberg in de stad, bijvoorbeeld in de Hollandse Tuin aan de Bruggestraat. Ik hoop dat de hertog mij nog lang als schout wil houden. Als ik oud ben, hoop ik weer terug te gaan naar het kasteel in Voorst. Ik denk dat je nu meer weet van mij en mijn taken in de stad Herderewich zo’n 450 jaar geleden.”

Het Hanzepaardje

Er werden afspraken gemaakt, kooplieden gingen samenwerken
Ze sloten een verbond, de Noord-Duitse Hanze, Harderwijk hoorde erbij

Hun doel was om te handelen, in grote aantallen
Om bescherming te geven, voor het gevaar op zee...

Ze gingen de strijd aan, samen
Piraten, rotsen, zeemonsters en stromingen
Het was er allemaal

Schepen voeren de haven in en uit, vol vracht
En misschien...
Zat het Hanzepaardje daar ooit tussen
Op weg naar zijn nieuwe eigenaar
Die hem later afdankte en weggooide
Want het was niet meer te gebruiken
Te oud, beschadigd en lelijk, niets meer waard dus
Geen besef van later

Want nu...
Is het een topvondst
Iedereen wil zien, wat ooit nutteloos was

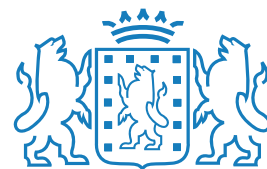
Ooit, in de Harderwijkse Hanze

Naomi Ramaker
juniorstadsdichter van Harderwijk

Hanzevergaderingen

gemeente harderwijk

waarover spraken zij toen ?

John Wetzels

Is “vergaderen” typisch iets van onze tijd of vergaderde men in de Middeleeuwen ook? En waarover werd er vergaderd? Wie waren er aanwezig en hoe verliepen die bijeenkomsten?

Dit jaar zullen er in Kampen weer zo'n 500 afgevaardigden uit de Hanzesteden bij elkaar zitten om zaken af te stemmen en afspraken te maken. De burgemeester van Lübeck is voorzitter, zoals altijd. Op de agenda staan onderwerpen die betrekking hebben op cultuur, historie, milieu en toerisme. Het thema is dit jaar: “Water verbindt”. Er zijn tolken met vertaalapparatuur waardoor iedereen het programma kan volgen. De premier van Noorwegen zei in 2016 tijdens de Internationale Hanzedagen in Bergen (Noorwegen) in haar openingswoord: “De Hanze is een belangrijk goed: niet de nationale landen presenteren zich, maar de steden”.

In de recessen (verslagen) van de Algemene Hanzedagen in de Middeleeuwen lezen we over onderwerpen als: de waarde van een munt, koopcontracten, de opname en uitsluiting van steden, gevaarlijke handelsroutes en piraterij, het optuigen van een oorlogsvloot, prijzen van goederen, enzovoort. De Hanzevergaderingen werden onregelmatig gehouden en duurden vaak weken en zelfs maanden. Ze verliepen soms chaotisch en het eigen belang van een regio of de stad voerde dikwijls de boventoon. Gemaakte afspraken werden nogal eens geschonden.

In deze verslagen, maar ook in briefwisselingen tussen de Hanzesteden, wordt Harderwijk regelmatig genoemd. Bijvoorbeeld:

- 1300 Harderwijk moet 200 goudstukken betalen als schadevergoeding voor een houtdiefstal.
- 1305 Harderwijk krijgt van de koning van Denemarken “voor eeuwig” een vitte op Schonen.
- 1340 De Harderwijker burgers die in Engeland vastzitten wegens zeeroverij, herkrijgen hun vrijheid.

- 1358 Thideman Sube van Herderwick, koopman uit Harderwijk, eist schadevergoeding van de Vlamingen die zijn kogge naar Antwerpen hadden vervoerd en 35 weken hadden vastgehouden. Als hij de vergoeding niet krijgt, zo dreigt hij, dan zal hij een Antwerpse kogge kapen.
- 1363 Bezoek aan Harderwijk door gezanten uit Lübeck . Zij komen hulp vragen in de strijd tegen de koning van Denemarken. Volgens de gezanten wil deze koning de handel en scheepvaart gaan beheersen op het westelijk deel van de Oostzee; dat moet voorkomen worden.
- 1367 De stad Harderwijk levert, samen met andere Zuiderzeesteden, één koggeschip en honderd strijders voor de oorlog tegen de koning van Denemarken.
- 1370 De raad van de stad Lübeck wil dat Harderwijk haar burgers verbiedt om fruit of andere westerse goederen in Brugge te kopen, voordat ze naar de stapelmarkt zijn gebracht.
- 1446 **De Vrede van Harderwijk** Er was een conflict ontstaan tussen Bremen en Hollandse, Zeeuwse en Vlaamse steden. Over en weer zijn schepen gekaapt. Na maandenlange onderhandelingen in onze stad is er overeenstemming over de betaling van schadevergoedingen en wordt de vrede gesloten.
- 1518 Harderwijk en andere Zuiderzeesteden worden dwarsliggers genoemd door hun eigenzinnig gedrag.
- 1591 De achterstallige contributie aan de Hanze is opgelopen tot 1200 daalders.

Dit waren enkele momenten uit bijna drie eeuwen Hanzevergaderingen. Evenals toen wordt er ook nu veel overlegd en veel besproken. Het Hanzewerk gebeurde op zee en in de havens, waar de kooplieden hun waar aanprezen en het geld verdienden. Nog steeds wordt er vergaderd, gehandeld en geld verdiend .

Haring...

HANZE & HARDERWIK

Haring is al eeuwen een Hollandse lekkernij. Dat kleine visje bood en biedt Nederland veel welvaart. De smaak van deze vis is in de loop der eeuwen wel veranderd en verbeterd.

Hollandse lekkernij

Harderwijkers hebben wel iets met haring. Overigens niet alleen Harderwijkers, je kunt wel spreken van de Nederlanders in het algemeen. Maar toch, de jaarlijkse haringparty in onze stad is een happening en het veilen van het eerste vaatje haring lijkt een cultuurhistorische traditie te worden. Dries van den Berg verkoopt haring bij de vleet! De komst van de nieuwe haring leidt altijd tot opwinding, hoewel de 'Hollandse Nieuwe' tegenwoordig vooral door Deense en Noorse vissers aan land wordt gebracht. Nederland kent nog slechts enkele schepen die op haring vissen, maar voor ons gevoel is haring toch een authentiek Nederlands product.

Haring en ui

De haring van tegenwoordig is veel smakelijker dan de flink gepekeldde en vaak ranzige haring van vroeger. Die moest eerst in water gelegd worden om het zout er enigszins uit te spoelen. Deze vis werd pekelharing genoemd en moest om het zout wat te compenseren met een gesnipperde ui worden gegeten. De haring van tegenwoordig wordt altijd ingevroren en pas daarna gezouten en is zachter van smaak en consistentie, maar het uitje is gebleven.

De haring zorgde voor welvaart, maar ook voor oorlog

De haring, een klein grijs visje, is verantwoordelijk voor de welvaart van Nederland tot in de Gouden Eeuw. Door de handel in haring werd het mogelijk legers te financieren die de Spanjaarden in de 80-jarige oorlog konden verslaan, maar ook de VOC heeft er zijn ontwikkeling voor een groot deel aan te danken. De haring heeft Harderwijk veel goed gedaan. Immers, in 1443 kreeg de stad van hertog Arnold het stapelrecht op vis, waardoor alle gevangen vis tussen

Kampen en Muiden aan land werd gebracht en in Harderwijk moest worden geveild. De veiling bevond zich nabij de Schoolsteeg. Na het veilen werd de haring in vaatjes en tonnen naar Arnhem en via de grote rivieren naar het Duitse achterland gebracht en zelfs ook wel naar Utrecht. Niet alleen dankzij de belasting op de verhandelde vis, bloeide de welvaart, maar er moesten ook scheepswerven komen waar schepen gebouwd en gerepareerd konden worden, er moesten stallen komen voor de paarden, er kwamen wagenmakers om karren en wielen te maken en handwerklieden om de vis schoon te maken en te verpakken, koetsiers om de wagens te besturen, venters om de vis uit te venten. Zo werd er op velerlei terrein goed verdiend aan die kleine vis.

Haring roken, bokking

Haring werd gezouten vervoerd, maar ook de 'bokking', de gerookte haring vond gretig aftrek (vooral de kleinere Zuiderzeeharing was geschikt om te roken). Een pittige smakelijke vis, die goedkoop was en goed bewaard kon worden. Enorme hoeveelheden haring werden gevangen aan de zuidkust van Zweden, daar waar grote scholen vis door de Sont zwommen. De Sont is een nauwe doorgang van de Oostzee naar de Noordzee. De vis lag als het ware voor het opscheppen. Later ontwikkelden Koggeschepen zich tot vissersschepen die naar de Doggersbank voeren om daar de paaiende haring te vangen.

Haringkaken

Het 'haringkaken' deed zijn intrede. Deze uitvinding werd toegeschreven aan Willem Beukelszoon, een visser uit Biervliet. Hij wist de vis langer houdbaar te maken door een deel van de ingewanden te verwijderen, behalve de alveesklier. Deze "schoongemaakte" vis met alveesklier werd in tonnen en vaten in het zout gelegd waar hij verder rijpte. Men ontwikkelde een groter scheepstype, de haringbuis. Door de grotere laadruimte kregen de schepen een stabielere ligging en het grotere dek zorgde ervoor dat de haring aan boord gekaakt kon worden.

HANZE
STAD
HARDERWIJK

colofon

Deze Special is tot stand gekomen op initiatief van Herderewich, in samenwerking met:

- *Anthea van den Berg-Koopman (Gemeente Harderwijk)*
- *Gerdien Morren (Gilde van Harderwijker Stadsgidsen)*
- *Hans Geerlings (Heerlijk Harderwijk)*
- *Tijmen Kos (Levende Historie Harderwijk)*
- *Jannet Doornhof (Stichting Rondeel)*
- *Matty Moggré en John Wetzels (Herderewich)*

Verder werkten mee:

- *Theo Bakker, auteur*
- *Ron Cornet, "Hoe zeg ik dat?"*
- *Henk Hovenkamp, historicus*
- *Jeugdambassadeurs van het CCNV*
- *Gert Jan Baron en Peter Overeem (Stadsmuseum)*

Piet Stellingwerf heeft een serie artikelen over de Hanze gepubliceerd in het Vittepraetje, kwartaalblad van Herderewich jaargangen 2011, 2012 en 2013.

Foto's zijn uit eigen archieven, het Streekarchivariaat NW-Veluwe of het Stadsmuseum.

Eindredactie:

*Henk Hovenkamp, Matty Moggré en
Gerdien Morren.*

De uitgave van dit blad is financieel mogelijk gemaakt door:

- *Boskalis Nederland*
- *Het Burgerweeshuis*
- *Gemeente Harderwijk*
- *Heerlijk Harderwijk*
- *Het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen*
- *Herderewich*
- *Provincie Gelderland*
- *Koopmans TBI*
- *Stichting Rondeel*
- *Het Stadsmuseum*
- *Synchroon*
- *Vrienden van het Stadsmuseum*

Ontwerp, opmaak en druk:

gewoonton.nl - eenmerketlef.nl

DOOR DE HANDEL IN HARING WERD HET
MOGELIJK LEGERS TE FINANCIEREN

Haring, Holland en Harderwijk horen bij elkaar

Door het 'kaken' aan boord en het direct zouten en verpakken nam de handel grootse vormen aan. Een stad als Enkhuizen had wel 600 haringbuizen onder haar vlag. Andere landen probeerden het succes van de Hollandsche vissers te evenaren, maar meestal zonder succes. De Hollandsche haringvisserij bleef eeuwen lang superieur.

Nog steeds gezonde vis

Haring is allang geen volksvoedsel meer en het aantal verkooppunten daalt. Maar het aloude gezegde 'Haring in het land, de dokter aan de kant' is nog steeds van toepassing. Deskundigen promoten het eten van vette vis, zoals haring, met onverminderd enthousiasme. Haring bevat immers veel vitamines, eiwitten en gezonde vetten. Wel bevat haring veel zout, wat minder goed is.

Het visje heeft een belangrijke rol gespeeld in onze vaderlandse geschiedenis. Door het eten van haring dragen we bij aan het voortzetten van deze eeuwenoude Nederlandse traditie!

We lezen in het klassieke geschiedenisboek van J. de Rek, Van Hunebed tot Hanzestad, over de haringpraktijken in de Hanzesteden in het Oostzeegebied:

“Als de volle boten aanvoeren stonden de kakers al gereed. Ze pakten de vis, zo uit zee, bij de kop en sneden met één handbeweging de bederfelijke ingewanden eruit. De vrouwen legden ze in de “kaak”, de ton. Een laag haring en een laag zout erop, dat drong diep op de open vissen in. Weer een laag haring, weer een laag zout. Het moest vlug gaan, want de mannen die de tonnen naar het pakhuis rolden draafden af en aan. Bovendien werden de vrouwen per kaak betaald. Soms stopte een pakster enkele grote stenen tussen de vis. Dan was de ton gauwer vol. Maar het was een riskant bedrog. Werd ze betrapt dan hing ze dezelfde avond nog aan de galg. Omdat ze de goede naam van haar meester had kunnen schaden.”

Aaltjes Dagen

In 1983 werd in Harderwijk de eerste Aaltjesdag georganiseerd door Dries van den Berg en Johannes Kok. Nog altijd worden die Aaltjesdagen gehouden in het tweede weekend van juni. Dit jaar van **7 t/m 11 juni**, met de nadruk op het weekend. Tijdens de Aaltjesdagen viert Harderwijk de opening van het drukke toeristisch seizoen met zo'n 50.000 bezoekers. Op vrijwel iedere plek in de binnenstad is er iets te beleven. Muziek (water)sport, salsa, kinderspeelparadijs, braderie, bidders, paling, kunst en culinaire verrassingen op het Happie Heppie festival op de Stille Wei. Kijk voor het veelzijdige programma op www.aaltjesdagen.nl, **de toegang is gratis.**

Ontdek

DE SCHOONHEID VAN DE HANZESTEDEN op de fiets

Wie zelf de Hanzesteden wil ontdekken kan het beste de fiets pakken. Vooral omdat je op de fiets meer ziet van het rijke landschap dat de Hanzesteden omringt en omdat je gemakkelijker de steden binnenrijdt. De binnenstad van de oude steden is immers niet altijd even eenvoudig per auto te verkennen! Fietsnetwerk.nl biedt samen met Herderewich fietsroutes aan rond 14 steden die verbonden waren aan de Duitse Hanze. Deze routes zijn te vinden op de website en de gratis app van Fietsnetwerk.nl.

Fietsnetwerk.nl

Hoe werkt de website?

Ga naar www.fietsnetwerk.nl. Je vult de plaatsnaam in van de Hanzestad waar je naar toe wilt, klikt op 'Zoeken' en je krijgt allerlei routes aangeboden. De Hanzeroutes hebben de naam 'Rondom de Hanzesteden'. Klik op de route van je keuze. Bij stap 2 (Route samenstellen) kom je allerlei leuke bezienswaardigheden en horecagelegenheden tegen die je toe kunt voegen aan je route. Print de route uit in het door jou gewenste bestand of download hem voor je fietscomputer. Je rijdt naar je startpunt en volgt de groen-witte bordjes die je de weg wijzen naar het volgende knooppunt. Fietsen maar!

Hoe werkt de app?

De app is gratis te downloaden, zowel voor Apple als voor Android. Ook hier vul je in het startscherm de gewenste plaatsnaam in. Klik op 'Zoek fietsroutes' en de routes worden zichtbaar. Je krijgt bij de gewenste route wat informatie en klikt op 'Fietsroute starten'. De app verwijst je naar het dichtstbijzijnde knooppunt, en laat je zien hoe je daar komt. Tijdens het fietsen van de route hoef je niet constant op je telefoon te kijken. Je wilt immers lekker fietsen en van het uitzicht genieten! Bij ieder knooppunt hoor je een fietsbelletje. Dan kijk je even op je scherm, je ziet wat je volgende knooppunt is, maar ook wat er in de buurt te zien of te doen is. Wil je daar niet naar toe, dan rij je gewoon via de groen-witte bordjes verder naar het volgende knooppunt.

Verbruik tot een minimum beperkt

Dankzij de nieuwste technologie is het verbruik van data en batterij tot een minimum beperkt. Zo kun je zorgeloos je Hanzeroute fietsen en ga je altijd met een leuke herinnering naar huis. En heb je alle 14 Hanzesteden gehad? Er valt gelukkig veel meer te ontdekken. Fietsnetwerk.nl heeft namelijk meer dan 400 fietsroutes, van Texel tot Zuid-Limburg en van Vlissingen tot Winterswijk. En allemaal gratis!

SCHEEPSMUIS HANSJE
GAAT AAN WAL
IN...ELBURG

Onze kaart

NB: Kazematten zijn geen hangmatten voor kaasscheffers, maar kazematten in de vestingwiel. De Elburgse kazematten, voltooid in 1590, horen tot de oudste in Nederland.

Overigens zijn er meerdere culturele hotspots in Elburg. Zonder kaninkogels op de kaart.

stads museum

harderwijk

Word lid van de
Vriendenvereniging van het
Stadsmuseum voor € 20,-/jaar

In de Donkerstraat, nummer 4, staat het
Stadsmuseum. Een deel van dit pand dateert uit de
Hanzetijd.

Van historie naar De Stijl

In het Stadsmuseum vinden wisselende expositieplaatsen. Vanaf 20 mei is de expositie van en over de kunstschilder Vilmos Huszár, medeoprichter van de kunststroming De Stijl, te bezichtigen. Ook kun je er het originele Hanzepaardje zien en veel van de historie van Harderwijk bewonderen. En wat te denken van een lekker kopje koffie met zeebeer in de prachtige binnentuin of een origineel cadeau in de onlangs vernieuwde Hanze-museumwinkel.

Originele Hanzeproducten te koop

In deze winkel zijn ook verschillende Hanzeproducten te koop, zoals het Hanzekookboek of de producten van de ontwerpwedstrijd. Onlangs hadden drie Veluwe Hanzesteden Harderwijk, Elburg en Hattum samen een ontwerpwedstrijd uitgezet. De opdracht was: "Ontwerp een product dat het Hanzeverleden met de handelsgeest van toen weer tot leven brengt." De winnende producten waren een fietsbel met Hanze-afbeelding, een duurzame snijplank en accessoires van gelooide zalmhuid.

Heerlijk Harderwijk!

Loop eens binnen en kijk of er iets van je gading bij zit!

DE KEUKEN VAN DE HANZE

We weten niet heel veel van wat gewone mensen in de late middeleeuwen aten.

Wel kunnen we ervan uitgaan dat ze aten wat er voorhanden was. Vis voor wie aan het water woonde. De groentes van het seizoen voor platelanders. Wie een varkentje had om te slachten, had de hele winter een voorraad worst en spek. De middeleeuwers hadden een ruime keuze uit groenten: pastinaak (een soort witte wortel), wortelpeterselie, witte en paarse wortelen, ui, tuinbonen, groene erwten, kapucijners en verschillende koolsoorten. Maar aardappelen en sperziebonen bijvoorbeeld bestonden hier nog niet.

Hoe werd het voedsel bereid?

In eenvoudige huishoudens bestond de 'keuken' uit een simpele vuurplaats. Boven dit vuur hing

een grote ketel waarin het voedsel bereid werd. 'Ketelkost' noemen we dat, een eenpansmaaltijd. In het rookkanaal werden hammen en worsten ophangen om ze te laten roken.

Hoe smaakte het?

Middeleeuwse kookboeken maakten veelvuldig gebruik van specerijen. Ook was het niet vreemd om in hartige gerechten suiker als ingrediënt aan te treffen. Heel populair was daarnaast het gebruik van saffraan. Specerijen zoals kaneel, nootmuskaat, peper en gember waren volop te krijgen, maar wel erg kostbaar. Ook suiker was nog een schaars goed. Het werd gezien als specerij en in kleine hoeveelheden gebruikt. Wie een kleinere beurs had, beperkte zich noodgedwongen tot mosterd en honing als smaakmakers.

HARDERWIJKER HUTSE POT VAN BOERENKOOL EN BOKKING

Voordat in de 18e eeuw de aardappel volksvoedsel nummer één werd, vervulde de pastinaak die rol. De middeleeuwse 'hutsepot' was geen stampot, maar een stevige soep van in één ketel gekookte ingrediënten. De Harderwijker bokking werd in de Hanzetijd een belangrijk exportartikel. De gezouten en gerookte haring werd door Hanzekooplieden meegenomen naar Duitsland en onder andere verhandeld op de vismarkt in Keulen.

Ingrediënten voor 4-6 personen

- 1 el plantaardige olie
- 1 grote ui, in parten
- 1 grote pastinaak of 3-4 kleintjes, in stukken
- 2-3 kleine wortelpeterselie of 1 grote, in stukken
- ca. 600 g boerenkool, geritst en kleingesneden
- 0,75 l groentebouillon
- 2 laurierblaadjes
- zout en zwarte peper
- 2-6 bokkingen (½ of 1 p.p.)

Verhit in een grote pan de ui en laat deze op laag vuur zacht worden. Voeg dan pastinaak en wortelpeterselie toe en laat deze even meebakken. Doe vervolgens de boerenkool erbij en giet de bouillon op de groenten. Voeg de laurierblaadjes toe en laat het geheel circa 20 minuten koken. Laat eventueel de deksel van de pan om het vocht wat te laten verdampen. Het gerecht moet een stevig geheel worden. Giet eventueel als alle groenten gaar zijn het kookvocht af en bewaar dit voor een soep of saus. Breng tot slot op smaak met zout en peper en serveer het gerecht met per persoon een hele of halve bokking.

HANZEKOOKBOEK

Karen Groeneveld
ISBN 9789082347555
voor € 9,95 te koop
in het Stedsmuseum

Uitgeverij Het Zwarte Schaaap

Het Hanze baken

van Marte Röling

Hoog, boven op de paal zie je hem varen op de woeste golven van de zee: de kogge, het handelsschip uit die vroege Hanzetijd. Het schip dat nu symbool staat voor Harderwijk als Hanzestad. De paal is een zuil van cortenstaal, 14 meter hoog! Het schip is bedekt met bladgoud.

De paal met het beeld staat op het puntje van de pier bij het Strandeiland, vlak bij waar ooit de Hoge Bruggepoort was.

Door die poort werden de producten, die de koggeschepen opgehaald hadden, de stad in gebracht.

Het kunstwerk is gemaakt door niemand minder dan Marte Röling. Marte Röling is bekend om haar grote schilderijen en sculpturen. Ze schilderde o.a. portretten van koningin Beatrix en prins Claus.

Voor het maken van het kunstwerk voor Harderwijk vond ze haar inspiratie bij "De Leeuw van Venetië", maar ze dacht ook aan vuurtorens. Het moest echt een baken van Harderwijk worden, door iedereen van verre gezien.

Marte aan het werk aan het Hanzebaken

H H
A O C A
N P E X K R
D R F K L E V D
E L I H Q U L G G E
L D B A S U M S O G Q R
W U I N K N C D Q C W O X W
K N H A N Z E R O U T E Z K X I
Q X O I O L D E N Z A A L V H H Q J
L T U T R R Z Q N E D E I L P O O K Y K
U T J V I F F D A E E Z T S O O I G K U
R D J U T Y E R E T N E V E D Y R M
N H H A N Z E L E G I O E N T D
O T L E S S A H J T E H R T
J V L G C F S V O G A X
Q C Z A S S R B A M
I V E A P A K Q
L B Y R E Y
M P E G
Z L

Even lekker puzzelen...
de Hanze-woordzoeker

DEVENTER	KOOPLIEDEN
GRAAG	OLDENZAAL
HANDEL	OOSTZEE
HANZELEGIOEN	RIJN
HANZEROUTE	WOL
HARDERWIJK	ZEEKAART
HASSELT	ZWOLLE
HOUT	
IJSSEL	
KOGGE	

door Hetty Wassenaar

Lakenloodje uit de 15^e eeuw

Een loodje, gevonden door Jeroen Dielemans tijdens opgravingen in Harderwijk.

Vroeger maakten de mensen hun eigen kleding, sommige mensen weefden eerst een kledingstuk en bewerkten het daarna. (zij vonden het, zodat het vilt werd). Vilt kledingstukken geven meer warmte. Het vervilt kledingstuk noemde men laken.

Er waren ook mensen die er hun beroep van maakten, het weven werd een ambacht. Ook in Harderwijk ontstond er in de 13^e en 14^e eeuw een bloeiende laken - (textiel) industrie. Straatnamen als Wolleweverstraat en Vuldersbrink of Kuipwal herinneren hier nog aan.

Er kwamen stedelijke keurmeesters (warijns). Zij keurden het laken. Een weeffout maakte het laken minder waard. Als het laken wel goedgekeurd was, kreeg het een keurmerk, een lakenloodje. Op zo'n loodje stond de naam van de stad en, in de Hanzetijd, aan de andere zijde een koggeschip. Harderwijker laken had een goede naam in de omringende landen. Het is zelfs geschenken aan de koning van Zweden. Veel Harderwijker laken is naar het Oostzeegebied vervoerd en daar verhandeld. Daar zijn veel loodjes gevonden.

Wist u dat ...

- in de kooromgang van de Grote Kerk nog een fraai beschilderde kapiteinskist uit de Hanzetijd staat?
- de naam Vuldersbrink verwijst naar het vollen, het bewerken, vervilt, van wol en laken?
- de officiële Hanzekleuren rood en wit zijn?
- het stratenpatroon van de Harderwijkse binnenstad nagenoeg gelijk is aan die in de Hanzetijd?
- de naam Blauwverversteeg herinnert aan de blauwververij die met de lakenhandel tot bloei kwam?
- Marthe Röling in 2012 werd onderscheiden met de titel "Briljante kunstenaar van het jaar"?
- het 't tweede weekend van september Open Monumentendag is?
- dan stadsgidsen, eigenaren en vrijwilligers u graag de monumenten laten zien en er over vertellen?
- u ook zelf kunt rondwandelen en fietsen met een gratis informatieboekje?
- er op Hanzedagen en andere feestdagen veel verschillende vlaggen wapperen aan de stadsmuur (Schapenhoek)?
- dit vlaggen zijn van tien verschillende Gelderse en Overijsselse Hanzesteden?
- dat Omroep Gelderland weer opnames maakt voor een nieuwe serie met de Ridders van Gelre?
- de Harderwijkse aflevering in het najaar van 2017 over de Hanze zal gaan?

Je beseft 't niet... maar alles is Hanze

GEZIEN VANAF DE ZEEZIJDE

Omdat het water dichtbij de stad te ondiep was voor de schepen zijn er vanuit de poorten lange pieren gebouwd. Daarom kreeg Harderwijk ook nooit een haven. De Hanzeschepen bleven voor anker in het diepere water en de goederen en reizigers werden met een laag boottype naar de steigers gebracht om ze vervolgens door de poorten de stad in te brengen.

Bij archeologische onderzoeken (2006 en 2012 en 2016) bij de Hoge en Lage Bruggepoort zijn rijen van die steigerpalen gevonden.

Wanneer we vandaag de dag over de dam naar het Strandeiland wandelen, volgen we in feite de richting van die pier.

DE GESCHIEDENIS ACHTER DE STRAATNAMEN

Emdenmeen

Emden was in de Middeleeuwen een welvarende Hanzestad. De stad ligt in Duitsland, in de deel-

staat Nedersaksen. In 1390 kregen kooplieden en andere burgers van Harderwijk het recht op vrije handel met Emden. De stad is net als in de Hanzetijd nog altijd een belangrijke havenstad.

Koggepad

In de bloeitijd van de Hanze was de kogge het belangrijkste handelsschip. Door zijn goede zeilcapaciteiten kon men met een kogge rondom Jutland naar de Oostzee varen. Op het oude stadszegel van Harderwijk is een kogge afgebeeld.

Donkerstraat

De Donkerstraat dankt zijn naam waarschijnlijk aan een verbastering van het Oudnederlandse

woord donk of donc. Een donc is een hoger gelegen plaatst in een laagland. We lezen in een tekst uit 1654: "Onder de straten steekt uit de Donkerstrate, voorzien met verscheidene fraaie huizen, meest van grote verdiepingen, bijkants als in de Hanzesteden Lubeck en Hamburg". Harderwijkers noemden de straat daarom ook wel gekshe-rend "Jonkerstraat". Een andere verklaring voor de naam is dat "donker" gewoon "weinig licht" betekent. De Donkerstraat is smal en door zijn ligging niet gunstig voor het zonlicht. De prachtige herenhuizen zijn nog steeds te bewonderen en herinneren aan de bloeitijd van Harderwijk.

MONUMENTEN TOEN EN NU

Muurrestant /restaurant Hortustuin

Vanuit de serre van het restaurant de Hortustuin kijken de gasten naar een muurrestant van het koor van de kerk van het Minderbroederklooster uit de 13^e eeuw. Het klooster lag midden in de stad en op de huidige Markt die toen de Broederen heette. Bij de grote stadsbrand van 1503 en vervolgens nog een brand in 1580 raakten de gebouwen zwaar beschadigd. Alleen dit muurrestant herinnert nog aan de kerk van het oude klooster.

Restant Oude Blokhuis

De bewoners van dit huis wonen in een rijksmonument dat restanten van het Oude Blokhuis bevat. In 1310 kocht de graaf van Gelre dit terrein, bouwde er het Blokhuis en liet er een toezichthouder wonen. Later hebben er er o.a. de scherprechter (beul) en een professor van de Harderwijker universiteit gewoond.

Donkerstraat 26:
Schoenwinkel JD Schoenmode

Dit is het oudste overgebleven woonhuis van Harderwijk en dateert van omstreeks 1452. Het pand heeft een imposante trapgevel die overeenkomsten heeft met huizen in de Noord Duitse Hanzesteden.

Het interieur bevat een prachtig beschilderd balkenplafond. Momenteel is dit pand in gebruik als schoenwinkel

Vischpoort of Lage Bruggepoort

De Vischpoort en de Bruggepoort waren zeepoorten.

De Vischpoort is de enige overgebleven poort van Harderwijk. Net als bij de Hoge Bruggepoort liep vanuit de Vischpoort, eigenlijk de Lage Bruggepoort, een lange pier het water in.

De Lage Bruggepoort is in de loop der eeuwen vaak verbouwd.

Aan de zeezijde heeft men bij archeologisch onderzoek in 2016 een beerput net naast de poort teruggevonden. Moest men eerst naar het toilet voordat men de stad binnenging?

DOE DE TEST!

Op www.regioambassadeur.nl vindt u informatie over de negen Hanzesteden in Gelderland en Overijssel. Doe de gratis training en leer in ongeveer 45 minuten iets over die steden ten tijde van de 13^e tot de 16^e eeuw en over hun rol in het Hanzeverbond en lees wat zij nu te bieden hebben. Aan het einde volgt een toets. Wanneer u minimaal 75 punten haalt, krijgt u een certificaat!

CONSORTIUM WATERFRONT HARDERWIJK

Hoe goed ken je eigenlijk je eigen stad? Je hebt natuurlijk wel eens heerlijk geshopt in de binnenstad. Maar heb je ook wel eens een echte Hanzewandeling gemaakt? Aanrader om te doen op een zondagmiddag en te genieten van al het moois wat Hanzestad Harderwijk te bieden heeft!

HANZE WANDEL ROUTE

Deze Hanzewandelroute is als folder gratis verkrijgbaar op de diverse infopunten in de stad, o.a. bij het Stadsmuseum. Aan deze route is een app gekoppeld, de app TourToDo. U moet eerst de app downloaden en de code invullen: HarderwijkNL.

Als u de tour eenmaal gedownload heeft, is verbinding met internet niet meer nodig. U luistert al kijkend en

lopend naar de geschiedenis van de Hanze die verteld wordt door iemand die beweert dat hij het zelf heeft meegemaakt. Veel wandel- kijk- en luisterplezier!

U kunt ook een wandeling maken met een stadsgids van Stichting Rondeel of van Het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen. Zij hebben de sleutels van de monumenten.

STICHTING
RONDEEL

**Gilde van
Harderwijker
Stadsgidsen**

Harderwijk in het Hanzeverbond

Harderwijk werd in de 13e eeuw lid van de Duitse Hanze. Wat was de Hanze voor een verbond? Hoe raakten Harderwijker vervoerders en kooplieden bij de Hanze betrokken? Welke rol speelde Harderwijk binnen de Hanze? En hoe komt het dat het begrip Hanze springlevend lijkt en dit Middeleeuwse fenomeen nog steeds in de belangstelling staat?

Wat was de Hanze voor een verbond?

In de Middeleeuwen ontstonden verschillende Hanzeverbanden. De meest bekende werd de Duitse Hanze, waar ook Harderwijk aan verbonden was. Hanzesteden werkten samen om de belangen van de deelnemers te beschermen en de veiligheid van hun handel te verbeteren. Door in konvooi te varen beschermden de Hanzekooplieden zich tegen piraten en andere vijanden. Koningen en graven schonken aan de Hanzekooplieden allerlei voorrechten, al werden die soms met een oorlog afgedwongen. Leden van de Hanze betaalden bijvoorbeeld minder of geen tol, kregen bescherming in het gebied van de koning of graaf, of ze kregen een vaste plaats op hun markten.

Hoe raakte Harderwijk bij de Hanze betrokken?

In 1285 vroeg Lübeck, de hoofdzetel van de Duitse Hanze, aan Harderwijk, Zutphen en Deventer om samen te werken in de strijd tegen Noorwegen. Het leverde Harderwijk geen windeieren op. Harderwijker kooplieden vervoerden goederen tussen verschillende handelsgebieden, vaak zonder Harderwijk zelf aan te doen. Vooral in de handel tussen Vlaanderen en Oost- en Noord Europa waren de Harderwijkers actief, maar ze deden ook havens als Londen en Newcastle aan. De handel groeide gestaag, vooral door de handel in vis. Bokking was een belangrijk exportproduct, vooral naar het Duitse achterland.

Adriaen Coenen, kaart 1580

De rol van Harderwijk binnen de Hanze

Harderwijk nam regelmatig deel aan de dagvaarten, de algemene Hanzevergaderingen. De plek aan tafel bepaalde hoe belangrijk je was. In de loop der eeuwen wisselden de posities. Afhankelijk van het onderwerp en de opkomst zaten afgevaardigden soms wel en soms niet aan tafel. Opvallend is wel dat Harderwijk zo rond het eind van de 15e eeuw veel contributie betaalde, bijna evenveel als Deventer en Kampen, die toen een hogere positie op de ranglijst hadden.

Het einde van de Hanze

Eind 15e eeuw ontstond er handel buiten de Hanze om in niet-officiële Hanzehavens. De Hanzesteden kregen meer en meer onenigheid, omdat ze zich minder aan hun eigen afspraken hielden. Door ontdekking van nieuwe werelddelen met nieuwe producten en vervoer over de Atlantische oceaan verschoof de handel naar de Hollanders en de Zeeuwen. Lossen en laden van schepen in Harderwijk gebeurde buitengaats met kleine bootjes, tijdrovend en duur. De zee was bij de kust van Harderwijk te ondiep waardoor de grote schepen niet bij de steigers konden komen. Door de stadsbrand van 1503, de voortdurende Gelderse oorlogen en onveiligheid op zee door kapers en vijandige Hollandse steden werd de achteruitgang van handel en nijverheid vergroot. Harderwijk bleef wel lid van de Hanze tot 1628, het jaar waarin de stad niet meer naar de dagvaart kwam vanwege de hoge kosten en de geringe voordelen. De stad was niet de enige: het ledental van de Hanze daalde in die tijd want er waren niet genoeg voordelen meer verbonden aan het lidmaatschap. In 1667 werd de laatste Hanzevergadering gehouden.

Springlevend?

Het begrip Hanze heeft nog altijd een grote aantrekkingskracht. Het is een sterke merknaam met een historische klank. Veel bedrijven en instellingen gebruiken de naam: Lufthansa, Hanzehogeschool, Hansaplast, Hansabier, etc. Er zijn Hanze-producten die in Hanzewinkels worden verkocht. Bijna elke vroegere Hanzestad, ook Harderwijk, doet eraan mee. Zo draagt de naam Hanze nog steeds bij aan de handelsgeest van de hedendaagse 'kooplieden'.

De Internationale Hanzedagen zullen in 2031 in Harderwijk gehouden worden.

In dat jaar viert de stad dat ze 800 jaar geleden stadsrechten kreeg.

Meer weten over Harderwijk en de Hanze? Een mailtje naar: secretaris@harderewich.nl en de uitgebreidere versie van dit artikel wordt je toegestuurd.

≡ provincie
Gelderland

Wat is een vitte?

Eric, de koning van Denemarken, schonk in 1316 een vitte aan Harderwijk, een afgebakend stuk land aan de kust, waar kooplieden en vissers konden aanleggen. Het werd een "thuishaven" voor de Harderwijkers en ontwikkelde zich als een nederzetting. In dit 'voor eeuwig' geschonken gebied had de koning van Denemarken geen zeggenschap, daar gold het stadsrecht van Harderwijk. De vitte had zelfs een eigen schout. Er gingen ambachtslieden wonen, want schepen moesten worden gerepareerd, zeilen hersteld en de haring ingezouten en geakaakt. Er moesten ook tonnen worden gemaakt voor het vervoer van de vis. Daarnaast vonden de Harderwijker kooplieden in het Oostzeegebied en met name de Duitse steden daar, geschikte markten om handel te drijven.

En wat is een Vittepraetje?

Het is een magazine vol wetenswaardigheden en artikelen over de Harderwijker historie. Wie lid is van Herderewich (de "thuishaven" voor mensen die houden van de geschiedenis van onze stad) krijgt ieder kwartaal een 'Vittepraetje', Nog geen lid? Gauw aanmelden! Voor minimaal € 17,50 per jaar! www.herderewich.nl/lidmaatschap.html

Wat is jouw verhaal?

Val op in de massa, durf te ondernemen en boven het maaiveld uit te steken. Een uitdagend merk, een merk met lef ben je niet zomaar!

een merk met **leef**.nl

JOUW HANDEL

Heb je veel verkocht op de vrijmarkt? Heb jij het echte Hanzebloed in je? Met deze tips word je een nog betere handelaar op kledjesmarkten!

- 1 Kijk wat andere verkopers voor hun spullen vragen
- 2 Kies een rustige kleur voor je kledje
- 3 Kleine spulletjes vooraan, grote achteraan
- 4 Maak nette groepjes van je te verkopen spullen
- 5 Zorg voor mooie afgeronde bedragen
- 6 Schrijf in duidelijke grote zwarte blokletters
- 7 Maak een mooie aanbieding: 3 halen, 2 betalen!
- 8 Met een net kledje hoef je niet te schreeuwen